

رهیافتی بر تحلیل حقوقی شفافیت فرایندهای قضایی - اداری در قوه قضاییه، با تأکید بر بازدارندگی فساد

احمد علی نژاد^۱ ID، احمد رفیعی^۲ ID، حجت‌اله علم‌الهدی^۳ ID

۱. دانشجوی دکتری حقوق عمومی، گروه حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران، ایران

۲. استادیار گروه حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران، ایران

۳. استاد مدعو دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۲۶ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۸/۱۷

نوع مقاله: پژوهشی

DOI: [10.22034/qjplk.2024.1865.1691](https://doi.org/10.22034/qjplk.2024.1865.1691)

چکیده

از دغدغه‌های مستمر جامعه بشری که امروزه به طور ویژه مد نظر صاحب‌نظران حقوق و علوم اجتماعی قرار گرفته و از آن به منزله مؤلفه‌ای اساسی در حکمرانی شایسته تعبیر می‌شود «مقابله با پدیده فساد» است. جایگاه خطیر دستگاه قضا و لزوم سلامت قوه قضاییه از فساد که باعث ریشه‌کنی تباهی، ظلم، تبعیض، فسق، و سایر عوامل فسادزا در جامعه خواهد شد بیشتر ما را به این مهم رهنمون می‌کند که باید به دنبال راهکاری برای بازدارندگی فساد در قوه قضاییه بود. یکی از مؤلفه‌های مهم و تأثیرگذار در امر مقابله با فساد شفافیت است. پرسش اصلی پژوهش بر این گزاره اتکا دارد که «از منظر شفافیت به معنای عام چه رهاوردی را می‌توان در ارتباط با فرایندهای موجود در قوه قضاییه (قضایی-اداری) مد نظر قرار داد که برآیند آن کاهش یا بازدارندگی فساد باشد؟» محققان در تحقیق حاضر به روش توصیفی - تحلیلی در خصوص داده‌های جمع‌آوری شده، به شیوه کتابخانه‌ای، با تعریف و تقسیم مفهوم شفافیت در حوزه امور مربوط به قوه قضاییه به دو دسته اداری و قضایی به ضرورت اتخاذ راهکارهایی همچون تقویت سامانه‌های اطلاعات اموال مسئولان قضایی، شفاف‌سازی فرایندهای انتصاب قضات، انتشار آزاد آرای قضایی توسط قوه قضاییه، و مانند این‌ها دست یافتند که کاربست آن‌ها منجر به ارتقای شاخص‌های بازدارندگی از فساد در قوه قضاییه خواهد بود.

کلیدواژگان: ساختارهای اداری و قضایی، شفافیت، فساد، قانون اساسی، قوه قضاییه.

استادیار گروه حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

* Email: dr.ahmadrafiei@yahoo.com

An Approach to the Legal Analysis of the Transparency of Judicial-Administrative Precedents in the Judiciary; Emphasizing the Prevention of Corruption

Ahmad Alinezhad ¹, Ahmad Rafiei ^{2*} , Hojjatollah Alamolhoda ³

1 -Ph. D Student in Public Law, Faculty of Law and Political Sciences, Islamic Azad University Central Tehran Branch, Iran Islamic Azad University Central Tehran Branch

2 -Islamic Azad University Central Tehran Branch Islamic Azad University Central Tehran Branch

3- Islamic Azad University Central Tehran Branch Islamic Azad University Central Tehran Branch

DOI: [10.22034/qjplk.2024.1865.1691](https://doi.org/10.22034/qjplk.2024.1865.1691)

Abstract

One of the continuous concerns of human society, which is especially considered by legal and social science experts today and is interpreted as a basic component in good governance, is combating the phenomenon of 'corruption'. The dangerous place of the judicial system and the need for the health of the judiciary from corruption, which will cause the eradication of corruption, oppression and discrimination, immorality and other corrupting factors in the society, lead us to the fact that we should look for a solution to prevent corruption in the judiciary. Transparency is one of the important and influential components in dealing with corruption. The main question of the research is based on the proposition that "from the point of view of transparency, in a general sense, what results can be obtained regarding the existing processes in the judiciary (judicial-administrative) that will result in the reduction or deterrence of corruption?" The present research, using a descriptive-analytical method, regarding the data collected by the library method with the definition and division of the concept of transparency in the field of affairs related to the judiciary into two categories, administrative and judicial, with the necessity of adopting solutions such as strengthening the information systems of officials' property Judiciary, clarifying the process of appointment of judges, free publication of judicial opinions by the judiciary and the like, which their application will lead to the improvement of indicators of deterrence from corruption in the judiciary.

Keywords

Transparency, Corruption, Administrative and Judicial Structures, Judiciary, Constitution.

---

* Email: dr.ahmadrafiei@yahoo.com (Corresponding Author)

مقدمه

حلقه بازخورد در معماری کلان حکومت جمهوری اسلامی ایران قوه قضاییه است که می‌تواند موجبات تعالی و ارتقای کل سیستم را فراهم کند و با توجه به منصوب رهبری بودن ریاست قوه و همچنین معماری محتوایی قوه بر مبنای فقه اسلامی کارآمدی یا ناکارآمدی آن بر امکان‌سنجی طراحی جامعه، مبتنی بر نهاد دین، تأثیر بسزایی دارد. بنابراین بازدارندگی و زدودن هر گونه فساد از قوه قضاییه بسیار حائز اهمیت است. فساد در دستگاه قضایی می‌تواند زمینه‌ساز فسادهای بزرگ‌تر در جامعه شود. سلامت دستگاه قضا باعث ریشه‌کنی فساد، تباهی، ظلم، تبعیض، فسق، و سایر عوامل فسادزا در جامعه خواهد شد. قوه قضاییه نبض دستگاه اداری و وضعیت عمومی کشور است و استحکام، قاطعیت، انصاف، پشتکار، و انتظام آن می‌تواند حاکی از سلامت، امنیت، عدل و داد، و حسن جریان امور در کشور و دستگاه‌های اجرایی باشد و بالعکس ضعف، فساد، اختلال، کم‌کاری، و بی‌نظمی در این دستگاه می‌تواند نشان‌دهنده فساد و ناامنی و بی‌عدالتی در جامعه باشد.

یکی از مؤلفه‌های مهم و تأثیرگذار در بازدارندگی فساد در قوه قضاییه شفافیت^۱ است. جملاً و به طور کلی منظور از شفافیت را می‌توان دسترسی مستمر و قابل اعتماد همه ذی‌نفعان به اطلاعات اقتصادی و سیاسی و اجتماعی دانست (بیانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۶۵). قلمرو شفافیت در قوه قضاییه به دو دسته شفافیت اداری و شفافیت قضایی قابل تقسیم است.

شفافیت اداری بیشتر ناظر بر عملکرد اداری و فرایندی قوه قضاییه است (شیداییان، ۹۸: ۱). در این دسته، مسائلی چون بودجه و ارائه اطلاعات مربوط به قوه قضاییه و سوابق مدیران و کارکنان، صورت‌های مالی و اطلاعات راجع به اموال و دارایی‌ها، و ... مورد توجه قرار می‌گیرد. در شفافیت قضایی عمده تمرکز بر مبارزه با فساد و مسئولیت‌پذیر و پاسخگو کردن مسئولان قضایی کشور است. توضیح بیشتر اینکه در یک فضای مبهم که مردم از نحوه عملکرد مسئولان قضایی و اطلاعات مربوط به جلسات دادگاه، خبر نداشته باشند اعتماد عمومی به قوه قضاییه کاهش می‌یابد. از این رو ضروری است برای طراحی راهبردهای بازدارندگی فساد در هر سازمانی و شناسایی و ارزیابی عوامل فسادزا با دقت بیشتری وارد عمل شد (لانگست و همکاران، ۲۰۰۴: ۱۰۵).

در این پژوهش به صورت خاص دستگاه قضا آسیب‌شناسی و به این مسئله پرداخته می‌شود که از منظر شفافیت به معنای عام^۲ چه رهاوردی را می‌توان در زمینه فرایندهای موجود در قوه قضاییه (قضایی-اداری) مورد توجه قرار داد که برآیند آن کاهش یا بازدارندگی فساد باشد. به بیان دیگر «قوه قضاییه به منزله نهادی حاکمیتی و اثرگذار از چه طریقی می‌تواند به

شفافیت دست یابد که با رعایت اقتضائات اعمال قوه قضاییه از ایجاد گلوگاه‌های فساد در آن جلوگیری کند؟»

تبلور اهمیت پرداختن به این موضوع را می‌توان در افزایش سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی به قوه قضاییه دانست. توضیح اینکه شفافیت در دستگاه قضا موجب افزایش آگاهی شهروندان از عملکرد این دستگاه می‌شود و در نتیجه زمینه اعتماد عمومی به قوه قضاییه و شیوه اداره و مقبولیت و مشروعیت آن به وجود می‌آید. نیز، شفافیت و عینی و ملموس بودن اقدامات آن سبب کاهش پنهان‌کاری و فساد است. بنابراین شفافیت وسیله‌ای برای تحقق حکمرانی مطلوب، عامل بازدارنده‌ای برای توسعه فساد، و عامل مهمی برای مبارزه با فساد محسوب می‌شود.

در زمینه شفافیت تا کنون آثار زیادی نگاشته شده است. ولی درباره شفافیت در قوه قضاییه آثار محدود است و هیچ‌یک از آنها از منظر پژوهش حاضر به این موضوع ننگریسته است. یکی از پژوهش‌های نزدیک به این موضوع مقاله «بررسی نقش شفافیت قوه قضاییه در توسعه سرمایه اجتماعی ایران» است که اعلام می‌کند شفافیت قوه قضاییه عامل نزدیکی این نهاد به مردم و افزایش اعتماد آنها و در نتیجه تقویت سرمایه اجتماعی است (شیداییان و اسحاقی: ۹۸). حال آنکه نگارندگان در این پژوهش در پی ارائه راهکار بازدارندگی فساد از رهاورد شفافیت در قوه قضاییه خواهند بود. پژوهش دیگری نیز با عنوان «شفافیت رسانه‌ای در مقابله با فساد و جرم سازمان‌یافته» انجام شده که فصل مشترک آن با پژوهش حاضر تقابل با فساد و شفافیت است؛ لیکن به صورت خاص به قوه قضاییه نپرداخته و در زمینه شفافیت نیز به شفافیت رسانه‌ای بسنده کرده است (بیانی و همکاران، ۱۳۹۵). بررسی سایر نگاشته‌های علمی نیز موجد این دریافت است که موضوع مورد پژوهش نگرشی جدید در حوزه فساد و شفافیت و قوه قضاییه است. در تحقیق پیش رو به روش توصیفی-تحلیلی داده‌های جمع‌آوری شده به شیوه کتابخانه‌ای در سه بخش بررسی می‌شوند. بخش نخست آن مفهوم‌شناسی شفافیت، بخش دوم تقسیم‌بندی امور قوه قضاییه، و بخش سوم سازکارهای بازدارنده از فساد در قوه قضاییه مبتنی بر اصل شفافیت خواهد بود.

۱. مفهوم‌شناسی شفافیت

مفهوم شفافیت، به‌رغم شهرت اصطلاحی، تعریف واحد و جامعی در متون حقوقی ندارد. با وجود نگارش آثار متعدد در زمینه شفافیت از جوانب و زوایای گوناگون، در بخش قابل توجهی از آنها تعریفی برای این مفهوم یافت نمی‌شود (طجرلو و همکاران، ۱۴۰۰). همچنین در تحقیقاتی که مفهوم یادشده در آنها تعریف شده برخی آن را مفهومی موسع در حوزه‌های

گوناگون علوم اجتماعی دانسته‌اند (هداوند، ۱۴۰۰: ۱۷۰) و بعضی دیگر آن را از اصطلاحات علوم سیاسی قلمداد کرده‌اند که تجسد و تمثیل حقوقی یافته است (انصاری، ۱۳۸۷: ۳۴). شفافیت در بعضی از تعاریف به اشتباه نقطه مقابل محرمانگی معرفی شده (هداوند، ۱۴۰۰: ۱۷۰) در حالی که در بسیاری از موارد مسائل غیر محرمانه فقط به صرف عدم اطلاع‌رسانی صحیح به عموم فاقد ویژگی شفافیت شناخته شده‌اند.

«شفافیت» به لحاظ لغتی در زبان فارسی به معنای وصفی «نازک، روشن، زلال» (آذرنوش، ۱۳۸۶: ۳۳۶) و در زبان انگلیسی معادل واژه «Transparency» که مفید معانی «وضوح، باز بودن، عدم تلاش برای مخفی نگه داشتن» است (Garner, 2014: 803). از اصطلاح شفافیت نیز تعاریفی چند ارائه شده است. یکی از آن‌ها تعریف بانک جهانی است که در آن شفافیت به همراه پاسخگویی از ارکان حکمرانی خوب به شمار آمده است (پروین، ۱۳۹۳: ۳۱۶). تعریف دیگر را سازمان شفافیت بین‌الملل طرح کرده که گشایش امور غیر امنیتی و نظامی بر افراد را ملاک قرار داده به نحوی که سیاست‌ها، فرهنگ‌ها، تصمیمات، و مانند آن‌ها قابلیت ارائه به مردم را داشته باشد تا شهروندان بتوانند آن‌ها را تحلیل کنند (عبدالحسین‌زاده و ثنایی، ۱۳۹۴: ۶). با بررسی آثاری که به ارائه تعریف از اصطلاح شفافیت پرداخته‌اند هم‌نشینی مفهوم یادشده با تعبیری مانند «بن‌مایه دموکراسی» (Bassey, 2009: 74)، «راهکار مبارزه با فساد» (ایزدبخش، ۱۳۹۷: ۱۸۴)، و مانند آن‌ها مشهود است. گفتنی است در تعریف حقوقی شفافیت به رابطه دولت و ملت اشاره شده است؛ به گونه‌ای که شهروندان از تصمیمات حکومت همچون آیین‌نامه، قانون، اصل، ماده، تبصره که موجد حق و تکلیف‌اند مطلع شوند و عملکرد حکومت را بر اساس آن تحلیل کنند (پروین، ۱۴۰۱: ۵۹۹)؛ در حالی که به نظر می‌آید صرف اطلاع از تصمیمات دولت کافی نیست و باید شهروندان از فرایند و سازکار اتخاذ تصمیم نیز به طور کامل آگاه شوند و در جریان امور قرار گیرند. مؤید این مطلب اصل ۶۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران است: «مذاکرات مجلس شورای اسلامی باید علنی باشد و گزارش کامل آن از طریق رادیو و روزنامه رسمی برای اطلاع عموم منتشر شود». در این صورت است که با آگاه شدن مردم از دلایل و استدلالات قانون‌گذاران تحلیل عملکرد ممکن خواهد بود و شهروندان قادر خواهند بود کردار سیاسی و تقنینی نمایندگان خود را پایش کنند. همچنین بخش اول اصل ۸۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که بیان می‌کند: «هر نماینده در برابر تمام ملت مسئول است» بیانگر اصل شفافیت کنشگری و عملکردی شخص نماینده است. چون قوانین بدون بیان مواضع مخالفان و موافقان آن انتشار می‌یابند؛ حال آنکه قانون‌گذار اساسی در این اصل بر آن است که بر شفافیت فرایندی تقنین تأکید کند که هر نماینده چه

نقش و نگرشی در ارتباط با آن داشته است و نیل به این هدف بدون آگاهی از اعمال و گفتار وی در ساحت نمایندگی ممکن نخواهد بود. در نتیجه عدم ابتدای تعریف شفافیت بر اطلاع از جملگی فرایندهای تقنین به صواب نیست و رهن خواهد بود.

ناگفته نماند که می‌توان بارقه‌هایی از مفهوم شفافیت را در آموزه‌های اسلامی یافت؛ آنجا که اصل «عدم احتجاب زمامداران از مردم» (عمید زنجانی، ۱۳۸۴: ۵۰۱) مبنای وجوب شورا و مشورت در آموزه‌های اسلام^۳ (ارسطا، ۱۳۸۰: ۴۲۱) و قاعده «نصیحت ائمه مسلمین» و برخی فرمایش‌های حضرت علی^(ع) در نهج‌البلاغه^۴ در مقام تأیید لزوم وضوح عملکرد حکام و ولات اسلامی است و بلکه بر ضرورت آن پای می‌فشرد.

با توجه به گستردگی اصطلاح شفافیت و تنوع تعاریف صاحب‌نظران این حوزه، به نظر می‌رسد جهت رفع نقایص موجود در برخی تعاریف گوناگون می‌توان این تعریف را برای شفافیت ارائه داد: «شفافیت نقطه مقابل نهان‌گرایی دولت‌هاست که طی آن حاکمیت متعهد می‌شود به رؤیت‌پذیر کردن تصمیم‌های مربوط به حوزه عمومی و فرایند اجرایی‌سازی آن‌ها در کنار وضوح اعلام نتایج اجرای تصمیمات یادشده، تا از رهگذر آن به اهدافی همچون جلب اعتماد عمومی، ممانعت از ایجاد فساد، یا قلع آن دست یابد».

از تعریف یادشده می‌توان سه رکن را در رابطه با شفافیت تحصیل کرد که توضیحات مربوط به آن در ادامه می‌آید:

۱. شفافیت نقطه مقابل نهان‌گرایی است؛ بدین معنا که لزوم اجرای حکم شفافیت در مواقعی به اثبات می‌رسد که حاکمیت‌ها میل به پنهان کردن امور مربوط به حوزه عمومی داشته باشند و گرایش به این امر را با بهانه محرمانه بودن پوشش دهند. همان‌طور که پیش‌تر آمد، در برخی تعاریف شفافیت به اشتباه نقطه مقابل محرمانگی بیان شده (هداوند، ۱۴۰۰: ۱۷۰)؛ حال آنکه نهان‌گرایی یا تمایل به محرمانگی امور را باید در تعارض با شفافیت دانست. اثر این رکن از تعریف آن‌گاه روشن خواهد شد که اموری مانند راهبردها و راه‌کنش‌های نظامی، که ذاتاً محرمانه هستند و دولت‌ها در نهان‌نگاری و محرمانه‌پنداری آن نقشی ندارند، اساساً به لحاظ موضوعی از دایره شفافیت خارج است و حکم یادشده در رابطه با آن‌ها محلی از اجرا ندارد.
۲. از جمله ارکانی که در تعریف شفافیت بدان اشاره شد این رکن اتخاذ می‌شود که تعهد دولت‌ها به شفافیت عملکردی در حوزه امور عمومی از نوع تعهد به وسیله است.^۵ توضیح اینکه برخی صاحب‌نظران شفافیت را ملموس بودن نتایج مثبت تصمیمات دولت بر زندگی مردم تعریف کرده‌اند (پروین، ۱۴۰۱: ۵۹۸) و این نوع از

تعریف نباید ملهم آن باشد که شفاف‌سازی و رؤیت‌پذیری و دسترسی‌دهی به تصمیمات دولت در حوزه‌های عمومی باید صرفاً منتج به نتیجه مثبت و ثبت بازخوردهای ایجابی شود. به عبارت دیگر دولت باید وظیفه خود را در زمینه شفاف‌سازی تصمیمات حوزه عمومی جامعه انجام دهد و اینکه چه مقدار از این شفاف‌سازی نتایج مثبت را برای جامعه قابل مشاهده می‌کند یا آثار منفی دارد از اساحت بحث وظیفه شفاف‌سازی دولت خارج است. البته پرواضح است که دولت وظیفه دارد، ضمن شفاف‌سازی، برای اصلاح اشکالات و کاهش نتایج منفی تصمیمات در جامعه نهایت سعی خود را به کار ببندد تا فزاینده‌گی اعتماد عمومی سرعت بیشتری بگیرد. ولی این مقوله ارتباطی با شفافیت ندارد و از حوزه بحث در این اساحت خارج است.

۳. هدف شفافیت جلب اعتماد و کاهش فساد یا بازدارندگی از ایجاد آن است. اشکالی که بر برخی تعاریف موجود در حوزه شفافیت وارد است این است که توجهی به هدف این امر نشده است؛ در حالی که تبیین هدف در تعریف می‌تواند مطلب را واضح‌تر کند و ابهامات معنایی را مرتفع سازد. یکی از اهدافی که در این تعریف اشاره شده است «جلب اعتماد عمومی» است که مبنایی برای نظم اجتماعی و از محورهای اصلی نظریه‌های دولت به شمار می‌رود (الوانی و دانایی‌فرد، ۱۳۸۰: ۵) و می‌توان آن را قوام‌بخش همبستگی در یک جامعه و از وجوه مهم سرمایه اجتماعی دانست (الوانی و سیدنقوی، ۱۳۸۱: ۹). برای به دست آوردن این اعتماد، شفافیت اولیه لازم است تا مردم از درستی و خیرخواهی کلی حاکمیت اطمینان حاصل کنند و به هر میزان که این شفافیت در جهات مختلف فزاینده باشد اعتماد عمومی نیز بیشتر خواهد شد. هدف دیگر بیان‌شده در تعریفی که آمد کاهش یا بازدارندگی فساد است. یکی از عواملی که فرایند مبارزه با فساد را تسهیل می‌کند شفافیت است. فساد را می‌توان پدیده‌ای همزاد دولت دانست که از هنگام سازمان‌یافتگی فعالیت‌های بشر شکل منسجمی به خود گرفته و به مناسبت تعامل میان دولت و محیط آن به وجود آمده است (درویش، ۱۳۹۵: ۱۵۴).

۲. تقسیم‌بندی امور قوه قضاییه

پس از ارائه تعریف مختار از شفافیت و تبیین ارکان آن، در این بخش به بررسی این موضوع در قوه قضاییه پرداخته می‌شود و امکان و امتناع آن در دستگاه قضا مورد مذاقه قرار می‌گیرد. اعمال قوه قضاییه را می‌توان به دو دسته کلی تقسیم کرد؛ دسته اول عملکرد اداری

قوه قضاییه و دسته دوم عملکرد قضایی آن است که در ادامه به بررسی شفافیت در هر یک از سطوح یادشده پرداخته می‌شود.

۲-۱. شفافیت اداری

با توجه به وسعت دامنه حوزه اداری قوه قضاییه، در این بخش مهم‌ترین گزاره‌های اداری دستگاه قضا که شفافیت در آنها نقش مؤثرتری ایفا می‌کند بررسی می‌شود.

۲-۱-۱. شفافیت تخصیص منابع بودجه قوه قضاییه

یکی از مباحث اصلی در استقلال قضایی نظام مالی و بودجه‌ریزی حاکم بر قوه قضاییه است که تا کنون در کتاب‌ها و مقالات متعددی درباره آن بحث شده است که وجه مشترک همه آن‌ها تمرکز بر تضمین تأمین بودجه مناسب قوه قضاییه بوده است (کشتگر و همکاران، ۱۴۰۱: ۲). با توجه به اهمیت تأمین مالی قوه قضاییه و حفظ استقلال آن و نمود سابقه این اهمیت در ابلاغ سیاست‌های کلی قضایی در سال‌های ۱۳۸۱^۶ و ۱۳۸۸^۷ و قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه کشور^۸ در سیاست‌های کلی برنامه پنج‌ساله هفتم^۹ نیز بار دیگر به این موضوع پرداخته شده است؛ طوری که در بند ۲۶ این سیاست‌ها که تحت عنوان «اداری، حقوقی، و قضایی» قرار گرفته است چند مورد به طور مستقیم در خصوص بودجه قوه قضاییه است:

- تقویت سهم قوه قضاییه از منابع بودجه عمومی دولت

- تأمین نیازهای مالی قوه قضاییه

- تأمین نیازهای استخدامی قوه قضاییه

- و ...

آنچه آمد از وظایف دولت در تأمین بودجه قوه قضاییه است. اما آنچه در ادامه می‌توان از وظایف اداری قوه قضاییه به شمار آورد شفاف‌سازی چگونگی و میزان تخصیص منابع به بخش‌های مختلف قوه قضاییه است. چون در سیاست‌های کلی اشاره شده تخصیص بودجه سالانه قوه قضاییه را منوط به وظایف و مأموریت‌های محوله خصوصاً برنامه‌های جهشی با زمان‌بندی مناسب و نیازهای تشکیلاتی و استخدامی و... قوه قضاییه می‌داند. بدیهی است تبیین این موارد و شفافیت بودجه‌ای سازمان‌های وابسته به قوه قضاییه و نهادهای زیرمجموعه دستگاه قضا، علاوه بر تأمین هدف سیاست‌های کلی و منجر کردن اختصاص بودجه عمومی به قوه قضاییه، افکار عمومی و منابع انسانی را در جریان امور قرار می‌دهد و با تقویت شفافیت می‌تواند بازدارنده اسراف در هزینه‌های بیت‌المال باشد. در نتیجه شفافیت اداری-مالی در قوه قضاییه سلامت چرخه تخصیص منابع را تسهیل و تضمین می‌کند.

۲-۱-۲. شفافیت و ساده‌سازی ساختار اداری قوه قضاییه

هر رفتاری از سوی انسان‌ها تنها در شرایطی رخ می‌دهد که محیط امکان انجام دادن آن را

بدهد. به سخن دیگر اگر زمینه‌های لازم برای انجام دادن یک رفتار فراهم نباشد تلاش انسان منجر به آن رفتار نخواهد شد. در جایگاه‌ها و برای کارهای گوناگون زمینه‌هایی وجود دارد که می‌تواند رخ دادن فساد را ممکن کند. سونسون (۲۰۰۵) نیز بر آن است که یک رابطه مثبت بین فساد و تعداد روزهای مورد نیاز برای ثبت شرکت وجود دارد. به عبارت دیگر به منظور جلوگیری از فساد قوانین باید ساده و از لحاظ اجرایی آسان باشند. تعداد مراحل مورد نیاز برای شروع و ثبت فعالیت شرکت‌ها را می‌توان نشانه پیچیدگی مقررات دانست و می‌توان انتظار داشت که هر چه ارتباط افراد و کارمندان دولت و مراحل اداری بیشتر باشد احتمال بروز فساد و دادن رشوه بیشتر می‌شود. این متغیر نیز از شاخص کسب‌وکار (۲۰۰۵) بانک جهانی به دست آمده است (خندان، ۱۳۹۵: ۳۱). لمبزدورف و کورنلیوس (۲۰۰۰) نیز نشان دادند که فساد در شرایطی که تصمیمات دولت مبهم و غیر دقیق باشد افزایش خواهد یافت (خندان، ۱۳۹۵: ۳۲). در قوه قضاییه هم این امر صادق است. هر مقدار مراجعان دستگاه قضا با فضای تاریک‌تری در ذهن خود در ارتباط با قوه قضاییه مواجه باشند رغبت کمتری برای مراجعه و تقاضای احقاق حق دارند و زمینه برای بروز فساد و سوءاستفاده افراد سودجو فراهم‌تر است. اولین قدم مؤثر در این زمینه ساده‌سازی فرایند اداری قوه قضاییه برای مراجعان و در پی آن شفاف‌سازی این فرایند برای عموم مردم است. راه‌اندازی سامانه کامل و جامع تشریح روند اقدامات قضایی، از اولین مراحل تا انتهای صدور حکم قطعی، اعم از مدارک مورد نیاز و بایدها و نبایدها و ... می‌تواند در این زمینه کمک شایانی کند. در ادامه در بخش سازکارهای بازدارنده از فساد در قوه قضاییه مبتنی بر اصل شفافیت به شرح این پیشنهاد کاربردی پرداخته می‌شود.

۲-۱-۳. الکترونیکی کردن کامل فرایندهای قضایی

گام بعدی در زمینه تقویت شفافیت و جلوگیری از فساد الکترونیکی کردن کامل مراحل فرایند ثبت شکایت و پی‌گیری‌های بعد از آن است. کاغذبازی و به عبارت کلی‌تر دخالت فردی اشخاص در نوشتن و امضا و تعیین نوبت و ... احتمال خطا را بیشتر و فساد را دست‌یافتنی‌تر می‌کند. حتی در بخش ستادی دستگاه قضایی نیز یکی از چالش‌ها اعمال مدیریت سلیقه‌ای و شخصی است که باید مدیریت سیستماتیک و شفاف جایگزین آن شود.^{۱۰} البته برخی از پژوهشگران رایانه‌ای شدن فرایندها را تهدیدی برای اعتماد عمومی می‌دانند (میجر، ۲۰۰۹). این گروه از پژوهشگران برخی ویژگی‌های این روش را نامطلوب می‌پندارند و اظهار می‌کنند: «با الکترونیکی شدن فرایندها، تعامل میان افراد جامعه حداقلی و افراد از تجربه‌های مشترک اجتماعی بی‌بهره می‌شوند. ارتباط و هم‌فکری کاهش می‌یابد. و ...»

(Dawes et al., 2004). در پاسخ به این اشکال می‌توان با تأمین تعامل افراد و بسترسازی برای استفاده از تجربیات مشترک ایراد را مرتفع کرد. پیش‌بینی صفحه مخصوص گفت‌وگوی عمومی و تبادل نظرات و تجربیات کاربران در سایت یادشده تا حد زیادی می‌تواند این مشکل را حل کند. البته رصد دائمی و حذف پیام‌های خلاف نظم و عفت عمومی چه به صورت سیستمی چه به صورت نظارت فردی باید در این بخش لحاظ شود.

۲-۱-۴. شفافیت فرایند جذب کارکنان و تربیت نیروهای شفافیت‌گرا در بدنه اداری قوه قضاییه

با توجه به تأکید مسئولان قوه قضاییه در ادوار مختلف بر اهمیت تربیت نیروی انسانی و اختصاص بیشترین حجم شکایات عمومی از کادر اداری و قضایی در قوه قضاییه^{۱۱}، جذب و تربیت نیروهای توانمند از کارویژه‌های مهم دستگاه قضایی است. قوه قضاییه، که با توجه به شاخص‌های علمی و اخلاقی نیروهای انسانی خود را جذب می‌کند، باید در زمینه شفافیت فرایند جذب و گزینش نیروها همت گمارد. استقرار نظام متمرکز گزینش و شفافیت در فرایند و نتایج و نیز برقراری مکانیسم‌های منطقی و شفاف و نظام‌مند در انتصاب‌ها و ارتقای‌ها درون‌سازمانی می‌تواند فساد استخدامی و تبعات آن را در قوه قضاییه محدودتر کند.

در بعد تربیتی نیز قوه قضاییه باید شفافیت‌گرایی را در کنار تقویت سایر ویژگی‌های ممتاز در نیروهای اداری خود نهادینه کند تا خصلت پاسخگویی کارکنان دستگاه قضا برای مراجعان ملموس‌تر شود. سختی کار قضایی و مراجعه زیاد عموم مردم با فرهنگ‌های گوناگون به دستگاه قضا موجب خستگی و کم‌حوصلگی منابع انسانی مشغول کار در قوه قضاییه می‌شود. بنابراین، برای تقویت شفافیت در بعد اداری قوه قضاییه لازم است معاونت آموزش منابع انسانی با برگزاری دوره‌های ضمن خدمت و تشویق کارکنان پاسخگو و دارای سعه صدر به تقویت فرهنگ پاسخگویی نیروهای شاغل در دستگاه همت گمارد. تقویت روحیه خودکنترلی و راهنمایی با سعه صدر ارباب رجوع فضا را برای مراجعان شفاف‌تر می‌کند و موجبات افزایش رضایت عمومی را فراهم می‌آورد. تدوین و انتشار نظام‌نامه اخلاق و رفتار کارکنان و پیش‌بینی ضمانت اجرای آن نیز می‌تواند در این امر کمک‌کننده باشد.

۲-۱-۵. تقویت سیستم‌های نظارتی بر رفتار منابع انسانی اداری

یکی دیگر از مؤلفه‌های تضمین شفافیت در بخش اداری قوه قضاییه ضرورت نظارت کارآمد است. نظارت یک امر پیچیده است و متغیرهای متعدد، از جمله جنبه‌های درون‌سازمانی و برون‌سازمانی، در آن دخالت دارد. یکی از جنبه‌های نظارت درون‌سازمانی پایش توسط ناظران و بازرسان است که افزایش و آموزش نیروهای بازرسی در مجموعه‌های قضایی کندی

دسترسی ارباب رجوع به آن‌ها برای شکایت یا اعلام مسائل مختلف را مرتفع و کارآمدی نیروها را بیشتر می‌کند. تنظیم مقررات اداری، که سیستم‌های نظارتی را در سازمان تکمیل می‌کند، می‌تواند نتیجه اثبات شفافیت و پاسخگویی برای اعضای مجموعه باشد (Lund & Mcluckie, 2007: 252). ترک میز خدمت در محل کار برای مدت طولانی و انجام دادن کارهای غیر ضرور کارمندان اداری، که سبب به تعویق افتادن کار مراجعان به دستگاه قضایی می‌شود، باید به صورت دائم در معرض پایش و نظارت باشد تا علاوه بر جنبه بازدارندگی جنبه تنبیهی نیز برای نیروهای اداری متخلف داشته باشد. همچنین، از جنبه‌های نظارت برون‌سازمانی می‌توان به نظارت مراجعان عمومی به دستگاه قضا اشاره کرد که از راهکارهای اجرایی آن ارسال پیامک و لینک نظرسنجی بعد از خروج افراد از مجتمع‌های قضایی است. در محیط‌های اداری غیر شفاف و مبهم، امکان کج‌روی‌های اداری افزایش می‌یابد و رفتارهای فسادآلود تسهیل می‌شود. بنابراین شاید به جرئت بتوان ادعا کرد که مؤثرترین کارآمدترین شیوه‌های مبارزه با فساد اداری خروج از فضای تاریک و شفاف‌سازی و روشن ساختن محیط و ساختار اداری است.

۲-۲. شفافیت قضایی

دسته دوم اقدامات قوه قضاییه که جزء وظایف خاص و ذاتی آن است امور قضایی است. هدف رفتارهای فاسد در بخش قضایی می‌تواند متفاوت باشد. برخی فسادها برای منحرف کردن فرایند قضایی در جهت تولید نتیجه‌ای ناعادلانه است. اما بسیاری از مردم رشوه می‌دهند تا فرایند قضایی را به سوی آنچه می‌تواند نتیجه‌ای عادلانه باشد سوق دهند یا سرعت بخشند. البته در نهایت هیچ‌یک از این‌ها قابل قبول نیست. چون قربانی هر دو مراجعان دادگاه هستند. گزارش سنچس فساد جهانی ۲۰۰۶ سازمان شفافیت بین‌الملل که از ۵۹۶۶۱ نفر در ۶۲ کشور نظرسنجی به عمل آورده نشان می‌دهد در یک‌سوم این کشورها بیش از ۱۰ درصد پاسخ‌دهندگانی که با نظام قضایی سروکار داشته‌اند ادعا کرده‌اند خود یا یکی از بستگان‌شان برای رسیدن به نتیجه «منصفانه» در پرونده خود رشوه داده‌اند (سازمان شفافیت بین‌الملل، ۲۰۰۷: ۱۳). این مهم نشان‌دهنده اهمیت فسادزدایی امور قضایی در قوه قضاییه است. بی‌شک یکی از عوامل مهم در بازدارندگی از فساد قضایی شفافیت فرایندهای قضایی است.

اصل ۱۶۵ قانون اساسی شفافیت قضایی را مطرح می‌کند و اشعار می‌دارد: «محاکمات علنی انجام می‌شود...». دادرسی علنی که قانون اساسی بر عهده دستگاه قضا نهاده است در مقابل دادرسی غیر علنی قرار دارد که از آفات آن می‌توان خارج بودن از کنترل افکار عمومی و در پی آن مخدوش ساختن چشمگیر اجرای عدالت را برشمرد؛ در حالی که علنی بودن محاکم

سبب تضمین اجرای عدالت خواهد بود (طباطبایی مؤتمنی، ۱۳۹۴: ۷۲). همچنین اصل ۱۶۸ قانون اساسی و پیرو آن ماده ۳۰۵ قانون آیین دادرسی کیفری نیز بر شفافیت رسیدگی به جرایم سیاسی و مطبوعاتی تأکید می‌کند و حضور هیئت منصفه را در این گونه محاکم لازم می‌داند.^{۱۲} چون تأثیر محاکم علنی نسبت به محاکم محرمانه در کشف حقیقت بیشتر است (قاری سیدفاطمی، ۱۳۹۳: ۲۳۹). رؤیت‌پذیری اطلاعات مربوط به پرونده‌ها، قوانین، و نحوه رسیدگی در دستگاه قضایی می‌تواند فساد و نابهنجاری‌ها را به چالش بکشد و با کمک رسانه‌های عمومی در زمینه افشای بی‌عدالتی‌ها موجب هراس مفسدان و متخلفان شود و از دخالت اغراض شخصی احتمالی قضات جلوگیری کند (جاوید و شاهمرادی، ۱۳۹۴: ۹). این شفافیت باعث جلوگیری بسیاری از اشتباهات عمدی می‌شود و قوه قضاییه را در شناخت ضعف‌ها و خطاها کمک می‌کند که نتیجه آن بهبود کیفیت عملکرد قوه قضاییه و اعتماد بیشتر عموم مردم به دستگاه قضا خواهد بود. البته اصل ۱۶۵ استثنائاتی را نیز پیش‌بینی کرده که در صورت «مباینت علنی بودن با عفت و نظم عمومی» و «درخواست طرفین دعوی در دعاوی خصوصی» دادگاه می‌تواند تصمیم بر غیر علنی بودن را اتخاذ کند. ماده ۳۵۲ قانون آیین دادرسی کیفری^{۱۳} نیز به این مهم پرداخته و استثنائات موجود در قانون اساسی را به صورت موسع بیان کرده است. بعضی از موارد یادشده در این ماده را می‌توان در دسته‌بندی استثنائات قانون اساسی وارد کرد و آن‌ها را پذیرفت، لیکن پذیرش استثنائاتی مانند «مخل احساسات مذهبی یا قومی» محل تأمل است. چون به موضوع «دادرسی علنی» به منزله یک ضابطه اصلی و مهم و ممتاز در اصلی مستقل از اصول قانون اساسی پرداخته شده است و استثنائات آن باید کاملاً مضیق و محدود و مبین باشد. حتی در ارتباط با عناوین استثنایی مصرح در قانون اساسی این اشکال وارد است که بر چه اساسی می‌توان به تحدید و تعیین و شناخت مرزهای آن پرداخت؟ بنابراین پذیرش چنین رویکردی این آسیب را دارد که برداشت مقامات قضایی در این خصوص بسیار متفاوت باشد و نباید استثنائات دادرسی علنی در قالب کلی‌گویی در گرو تشخیص فردی قرار گیرد. در واقع این وظیفه قانون‌گذار است که با هدایتگری خود حدود و ثغور واضح این موارد را مشخص کند؛ به گونه‌ای که مقام قضایی نتواند سلیقه شخصی خود را در این امر وارد کند. بر اساس قانون بسیاری از تصمیمات قضات قابل اعتراض و تجدیدنظرخواهی است. اما در خصوص تصمیم دادگاه مبنی بر غیر علنی برگزار کردن جلسه دادرسی چنین راهکاری پیش‌بینی نشده است. بنابراین لازم است قانون‌گذار در زمینه این مهم نیز به وضع قانون با رویکرد تقویت شفافیت پردازد تا از سوءاستفاده‌های احتمالی مجری قانون و تضییع حقوق مردم جلوگیری شود.

انتقال‌های قضایی نیز از جمله مؤلفه‌های حائز توجه در فسادزدایی شفافیت فرایندهای قضایی است. عینی بودن معیار انتصاب قضات به محل‌های خاص تضمین می‌کند که قضات مستقل یا غیر فاسد با اعزام به حوزه‌های دورافتاده مجازات نشوند. قضات را نباید به دادگاه محل‌هایی منصوب کرد که در آن محل ارتباطات نزدیک یا تعاملاتی با سیاستمداران محلی دارند (سازمان شفافیت بین‌الملل، ۲۰۰۷: ۱۸).

نهادینه‌سازی سیاست افشای فساد نیز می‌تواند جلوی بسیاری از مفاصد قضایی را بگیرد. برای این امر لازم است آیینی محرمانه و جدی برای شکایت رسمی وجود داشته باشد تا وکلا، مراجعان دادگاه، دادستانی، پلیس، رسانه‌ها، و جامعه مدنی بتوانند تخلفات احتمالی یا واقعی از مجموعه قواعد رفتاری یا فساد قضات را گزارش دهند (سازمان شفافیت بین‌الملل، ۲۰۰۷: ۲۰). تسهیل سازکار این امر در کنار دادگاه انتظامی قضات بازدارندگی مؤثر از فساد قضایی خواهد داشت. ارجاع پرونده‌ها نیز باید بر اساس معیارهای روشن و عینی صورت پذیرد. شفافیت این فرایند می‌تواند از میزان احتمال طرفین دعوا برای ارجاع پرونده به قاضی خاص و پیرو آن امکان تبانی و مانند این‌ها بکاهد.

۱. سازکارهای بازدارنده از فساد در قوه قضاییه مبتنی بر اصل شفافیت

پس از ارائه تعریف شفافیت و دسته‌بندی کارهای قوه قضاییه به دو دسته اداری و قضایی، به شرح و بسط شفافیت در قوه قضاییه و ارائه راهکارهای حل بحران عدم شفافیت در زمینه مبارزه با فساد پرداخته می‌شود. از آنجا که قوه قضاییه در فرایند توسعه سیاست عمومی، شناسایی و حمایت از حقوق شهروندی، و کنترل قدرت‌های دولتی مشارکت گسترده‌ای دارد اعمال اصلاحات شفافیت توسط این قوه می‌تواند تأثیر مثبتی بر صلاحیت نهادی و افزایش مشروعیت و اقتدار آن نسبت به دیگر بازیگران سیاسی و بهبود روابط آن با شهروندان داشته باشد. چنانچه مردم در کشور عملکرد قوه قضاییه را کُندتر از آنچه در واقع هست می‌پندارند انتشار اطلاعات در این زمینه می‌تواند این تصور نادرست را اصلاح کند.

با لحاظ نکته پیش‌گفته دلایل متعددی از جمله عملکرد غیر شفاف کارمندان اداری و قضایی و احساس عدم نیاز به اقناع افکار عمومی در قوه قضاییه، فقدان دانش عمومی درباره عملکرد دستگاه عدالت، و دخالت آشکار و اعمال نفوذ آشکار در کار قضات موجب شکاف بین جامعه و دستگاه قضا می‌شود.

در باب علاج این معضل می‌توان گفت که اصلاحات شفافیت و دسترسی به اطلاعات می‌تواند عدم اعتماد عمومی به نهادهای قضایی را رفع و نزدیکی بیشتر بین شهروندان و سیستم عدالت را ترویج کند (جاوید و شاهمرادی، ۱۳۹۴: ۱۴). اصلاحات شفافیت در نهادهای

قضایی می‌تواند به ایجاد شرایط برای استقلال قضایی بیشتر و مانند آن کمک کند. مثلاً عملکرد باز سیستم‌های قضایی جریان فزاینده اطلاعات از قوه قضاییه به جامعه را تولید می‌کند که عموم را قادر به آموختن درباره عملکرد آن، درگیر شدن در فرایندها و بحث‌های مرتبط با پرونده‌های مهم، و حتی شرکت از طرق مختلف مانند دادرسی‌های عمومی و فرایندهای مشاوره و غیره می‌سازد.

بنابراین رفع حجاب ایهام، که اغلب فعالیت دادگاه را می‌پوشاند، همراه علاقه اجتماعی بیشتر به عملکرد سیستم قضایی اثر مثبت مضاعفی ایجاد می‌کند؛ از یک طرف شفافیت بیشتر و جریان فزاینده اطلاعات حواشی تشخیص صلاح‌دیدی فساد و خودسری در رفتار سیستم قضایی و گروه‌های ذی‌نفع را می‌زاید و از طرف دیگر منجر به ایجاد گروه‌هایی از شهروندان در رابطه با عملکرد قوه قضاییه می‌شود که در حمایت از کار آن قوه مداخله می‌کنند. بنابراین قضات در جامعه منبع مشروعیتی می‌یابند که اقتدار بیشتری به آنان اعطا می‌کند تا تصمیماتی بگیرند که می‌تواند تأثیر سازمانی والایی داشته باشد یا علیه اولویت گروه‌های ذی‌نفوذ باشد.

با این حال مهم است که روشن شود استقلال قضایی نباید یک ارزش فی‌نفسه تلقی شود که مانع نظارت کافی بر عملکرد قضات شود. استقلال نباید معادل جداسازی یا فقدان وظیفه ارزیابی کار قضایی که انجام می‌شود قرار گیرد. برعکس، مفهوم استقلال باید پیش‌شرط بی‌طرفی در رفتار قضایی و تضمین خدمات بهتر برای عموم تلقی شود. قضات نباید از کنترل‌هایی که بر سایر نهادهای دولتی اعمال می‌شود معاف شوند. چنین استقلالی مستلزم مسئولیتی است که اتخاذ سازکارهای شفافیت و پاسخگویی را به منظور تضمین اینکه قضات پاسخگوی تصمیمات خود یا استفاده مناسب از منابع اختصاص یافته به آن‌ها هستند مطالبه می‌کند (آرایی، ۱۳۸۸: ۲۴ - ۲۶). بنابراین نقطه شروع برای پاسخگویی مسئولیت‌پذیری بخشی از مقامات، بر اساس اطلاعات و توجیه تصمیمات آن‌ها، است. چنین ترتیبی نه تنها برای ارزیابی قضات، کنترل قوه قضاییه، تشخیص خطاها، و ایجاد پاسخگویی مفید است، بلکه قوه قضاییه را نیز تقویت و مشروعیت آن را تضمین و اعتماد شهروندان را به میزان زیادی جلب می‌کند. به همین دلیل درک شفافیت قضایی به منزله باز کردن فعالانه که نه تنها شامل امکان دسترسی به اطلاعات است بلکه همچنین شامل پخش و انتشار اطلاعات مرتبط با اجرای وظایف قضات نیز می‌شود اهمیت دارد.

علاوه بر این سیاست‌های شفافیت تأثیر مثبتی بر دسترسی شهروندان به عدالت دارد. مثلاً اجرای سیاست دسترسی به اطلاعات عمومی موجب می‌شود دسترسی به دستگاه عدالت برای شهروندان بیشتر شود. این امر علاوه بر افزایش مشروعیت دادگاه‌ها نزد شهروندان اثربخشی

مداخله قضایی را بهبود می‌بخشد. در ادامه به ارائه برخی از مهم‌ترین راهکارهای تسهیل شفافیت در قوه قضاییه پرداخته می‌شود.

۳-۱. دسترسی به اطلاعات عمومی در قوه قضاییه

یکی از راهکارهای ارتقای شفافیت دستگاه قضایی در ایران دسترسی به اطلاعات عمومی در قوه قضاییه است. حق دسترسی به اطلاعات عمومی به ابزاری کلیدی برای تقویت شفافیت در فعالیت‌های دولت و ترویج پاسخگویی و مبارزه با فساد بدل شده است (شریعتی، ۱۳۸۴: ۵۷). همچنین ابزار ارزشمندی است که امکان مداخله گسترده‌تر شهروندان در مدیریت امور عمومی را فراهم می‌سازد. داشتن اطلاعات کافی و به موقع عنصر کلیدی در نظارت بر مقاماتی است که حکومت از جانب مردم به آن‌ها سپرده شده است.

قوه قضاییه باید عملکرد خود را در جهت تقویت حق داشتن اطلاعات عمومی و شفافیت وفق دهد. به ویژه با توجه به تصویری که شهروندان از قوه قضاییه دارند این تصویر ناشی از احساس تعمیم‌یافته‌ای است که دادگاه‌ها را به جانبداری سیاسی و اطاله دادرسی پیوند می‌دهد؛ احساسی که تا حدودی به واسطه عدم شفافیت قضایی افزایش یافته است. همچنین مشارکت فعال شهروندان در جنبه‌های مهم کارهای قضایی به طور بالقوه می‌تواند به بهبود کارآمدی نهادهای قضایی کمک کند.

از این رو اتخاذ سیاست‌هایی که دسترسی به اطلاعات را تضمین می‌کنند با هدف دربرگرفتن مباحثی در باب قوه قضاییه در زمینه‌ای گسترده‌تر با ارائه اطلاعاتی که جامعه را قادر می‌سازد عملکرد و چالش‌ها و محدودیت‌های قوه قضاییه را درک کند نه تنها می‌تواند ابزار مهمی برای بهبود نظارت و مبارزه با فساد در دادگاه‌ها باشد، بلکه می‌تواند به رویکرد مثبت شهروندان به قوه قضاییه کمک کند که این سیاست‌ها از منهنج دو گفتار ذیل تحقق می‌یابد.

۳-۱-۱. انتشار آرای قضایی

در قانون آیین دادرسی کیفری به صراحت انتشار جریان رسیدگی و گزارش پرونده با بیان شرایطی در رسانه‌ها به رسمیت شناخته شده است.^{۱۴} بنابراین می‌توان سازکاری قانونمند برای این موضوع تدارک دید. همچنین در ماده ۵ دستورالعملی که رئیس وقت قوه قضاییه در سال ۱۴۰۰ مبنی بر نحوه انتشار احکام دادگاه‌ها و برگزاری دادگاه علنی صادر کرده است به نقد و بررسی حقوقدان‌ها و آحاد جامعه در ارتباط با آرای قضایی توجه شده است که لازمه آن دسترسی عمومی به آرای قضایی با حفظ سایر جهات آن است.^{۱۵}

انتشار آزاد آرای قضایی توسط قوه قضاییه به این صورت است که با ایجاد یک پلتفرم همه

پرونده‌های قضایی که مورد رسیدگی قرار گرفته‌اند (با حفظ محرمانگی حقوق خصوصی افراد) به صورت آزاد و رایگان در دسترس افکار عمومی گذاشته می‌شود تا شرح حال پرونده و شیوه «استنتاج قاضی» در معرض بررسی و قضاوت عموم قرار گیرد. در واقع، در این الگو فرض بر این است که وقتی حکمی مورد راستی‌آزمایی و بررسی موشکافانه ناظران-به‌ویژه حقوقدانان، دانشگاهیان، محققان، دانشجویان حقوق، و رسانه‌ها- قرار می‌گیرد احتمال خبط و لغزش قاضی بسیار کمتر می‌شود.

در این زمینه سامانه‌ای تحت عنوان سامانه ملی آرای قضایی^{۱۶} با همت پژوهشگاه قوه قضاییه راه‌اندازی شده است. اما آنچه اکنون در مورد انتشار آزاد آرای قضایی باید افزود جامعیت رأی محاکم کیفری و حقوقی در سامانه آرای قضایی است که به‌رغم پرونده‌های پرشماری که اکنون توسط شعب رسیدگی‌کننده به پرونده در دادگاه‌های حقوقی و کیفری وجود دارد می‌توان گفت کمتر از ۱ درصد آنان توسط سامانه جمع‌آوری و بایگانی شده‌اند.^{۱۷} همچنین در ارتباط با آرای قضایی در پلتفرم یادشده بایسته است دسته‌بندی مناسبی صورت پذیرد تا شناسایی هر پرونده حسب نوع دعوی، تاریخ ارسال دادخواست، و صدور رأی امکان‌پذیر باشد.

علاوه بر این، به واسطه وجود منابع معتبر تجمیع آرای قضایی، از جمله الزاماتی که شایسته توجه است موضوع تجمیع همه سامانه‌های آرای قضایی توسط قوه قضاییه است تا برای ایجاد سامانه‌ای مرکزی اقدام شود.

۳-۱-۲. مشروح مذاکرات

انتشار مذاکرات و گفت‌وگوهایی که در دادگاه صورت می‌گیرد یک راه مهم برای ایجاد شناخت در زمینه عملکرد دادگاه‌ها و همچنین تقویت اعتماد شهروندان به نهادهای قضایی است. استفاده از ابزارهایی برای رسیدن به این عمومی‌سازی مانند ضبط جلسات برای شفافیت مفید است. در حالی که در برخی پرونده‌ها برخی قوانین و مقررات مربوط به رسانه‌ای شدن فرایندهای قضایی به وسیله قانون تعیین شده است، به طور کلی دادگاه‌ها باید استانداردهای شفافیت و دسترسی حاکم بر عملکرد نهادهای قضایی مختلف را تنظیم کنند (جاوید، ۱۳۸۸: ۱۸۱). در قانون آیین دادرسی کیفری مباحث مربوط به ضبط صوتی و تصویری جلسات مورد توجه قرار گرفته و انتشار آن‌ها در برخی موارد ممنوع اعلام شده است.^{۱۸} لیکن در سایر موارد که قانون‌گذار در این زمینه منع مصرحی نداشته یا ساکت بوده یا تشخیص را بر عهده دادگاه گذاشته مجرای انتشار قانونی مشروح مذاکرات دادگاه‌ها باز است.

اگرچه به نظر می‌رسد گردآوری مشروح مذاکرات شعب دادگاه‌های حقوقی و کیفری امری

زمان‌بر و اغلب پرهزینه باشد، می‌توان با اولویت‌بندی صحیح پرونده‌های دانه‌درشت حقوقی و کیفری و نگاشت مشروح مذاکرات آنان گام بزرگی به سمت شفافیت در عملکرد قوه قضاییه برداشت. همچنین می‌توان به وسیله انتشار نظرات استدلالی قضات شعب رسیدگی از حجم طویل بسیاری از نسخ مشروح مذاکرات کاست تا همگان از مبنای استدلالی رأی قاضی محکمه به صورت مکفی مطلع شوند. اما انتشار مشروح مذاکرات صورت‌گرفته در محاکم قضایی یا نظرات استدلالی قضات آن نمی‌تواند به صورت مطلق در نظر گرفته شود و در همه موضوعات و پرونده‌های مهم حقوقی و کیفری به کار رود. بنا بر ضرورت و اقتضائات جامعه باید در ارتباط با اتخاذ چنین رویکردی در بطن محافل قضایی تأمل شود. باید توجه داشت که حق دسترسی به اطلاعات عمومی در آرا و مشروح مذاکرات بسان سایر حق‌ها مطلق نیست. محدودیت‌های آن معمولاً با دو نوع معافیت تعیین می‌شود؛ نوع نخست مربوط به مواردی است که انتشار اطلاعات عمومی همچون آرا و مشروح مذاکرات می‌تواند به منافع عمومی که از حمایت قانون برخوردارند، مانند امنیت عمومی، صدمه بزند و نوع دوم معافیت با نیاز به حمایت از حریم خصوصی افراد توجیه می‌شود.

۳-۱-۳. سامانه جامع تشریح روند اقدامات قضایی

راه‌اندازی سامانه کامل و جامع از اولین مراحل تا انتهای صدور حکم قطعی - اعم از مدارک مورد نیاز و بایدها و نبایدها از تحویل تلفن همراه و با امکان جستار در شعب دادگاه‌ها و دادرهای کشور در این سامانه و توضیح رجوع به طبقه فلان از ساختمان اداری و حتی نمایش نام‌خانوادگی مسئول بخش مربوطه^{۱۹} و ... می‌تواند کمک شایانی به ارباب‌رجوع جهت ساده‌سازی فرایند اداری و شفافیت کند.^{۲۰} این اقدام راه را برای سوءاستفاده افرادی که خود را ذی‌نفوذ و مسئول قسمت‌های مختلف دستگاه قضا معرفی می‌کنند و به اخاذی از مردم می‌پردازند تا حد زیادی خواهد بست. سامانه یادشده که پیشنهاد می‌شود آخرین و به‌روزترین تصمیم‌گیری‌های قضایی را نیز به نمایش گذارد به مردم و سازمان‌های خارج از قوه قضاییه اجازه یافتن، بارگیری، تجزیه و تحلیل، مقایسه، ادغام، و ترکیب مجموعه داده‌ها را خواهد داد.

۳-۲. شفافیت ملاک‌های انتصاب شایسته قضات

از زمینه‌های دیگر ارتقای شفافیت در عملکرد دستگاه قضایی اطلاعات درباره انتصاب قضات و مقامات رسمی است. فرایندهای به‌کاررفته برای انتصاب قضات از مدت‌ها پیش به منزله یک بخش مشخص در رابطه بین علم سیاست و قوه قضاییه شناخته شده است. مداخله بازیگران متنفذ و استفاده از معیارهای مبهم برای انتخاب افراد در سمت‌های قضایی باعث افزایش تصور عدم استقلال دادگاه میان شهروندان می‌شود. در بهترین حالت این احساس

وجود دارد که بسیاری از قضات در معرض اعمال فشار یا درخواست نامتناسب از سوی کسانی هستند که از آن‌ها در مراحل انتصاب پشتیبانی کرده‌اند. در این بستر تدابیر انتصاب قضات به طور جدی به اصل استقلال قضایی مرتبط است. استفاده از فرایندهای شفاف به حفظ قضات از اعمال نفوذ خارجی، که ممکن است به وسیله سایر قوای حکومت یا گروه‌های ذی‌نفوذ مختلف به کار گرفته شود، کمک می‌کند. به همین ترتیب شفافیت در گزینش قضاتی که با الزامات و صلاحیت‌های حرفه‌ای و فنی و تعهدات ایمانی به حمایت از ارزش‌های اخلاقی و موازین شرعی می‌پردازند کمک می‌کند. مهم است که انتصابات بر اساس شایستگی و الزامات مربوط به صلاحیت‌های علمی و اخلاقی باشد. معیار گزینش باید روشن و به طور گسترده اعلان شود؛ طوری که درک درستی از استانداردهای گزینش مورد نیاز برای تصدی قضات وجود داشته باشد. نمرات باید مطابق دستورالعمل‌ها ارزیابی شوند. علاوه بر این، مهم است که فرایند انتصاب به طور گسترده در سامانه‌ای شفاف در معرض دید ارکان دستگاه قضایی قرار گیرد تا دسترسی فوری به اطلاعات درباره این فرایند در مواقع ایراد هر گونه اتهام به سلامت قضات و کارمندان قضایی فراهم شود.

۳-۳. تسهیل دسترسی خبرگزاری‌ها به دادگاه‌ها

خبرگزاری‌ها نقش اساسی در ترویج عمومی‌سازی فرایندهای قضایی ایفا می‌کنند. زیرا شهروندان نوعاً برای استماع یک محاکمه به دادگاه رجوع نمی‌کنند. بنابراین دسترسی خبرگزاری‌ها به شعب دادگاه‌ها یکی از راه‌های تضمین شفافیت در عملکرد قوه قضاییه در جمهوری اسلامی ایران است.

خبرگزاری و مطبوعات باید تریبونی عمومی تلقی شوند که همگان بدون تبعیض و ترس از حکومت به آن‌ها دسترسی داشته باشند و بتوانند مطالبات خود را بیان کنند. امروزه تأثیر مطبوعات آزاد در تضمین حقوق شهروندی و جلوگیری از سوءاستفاده از قدرت بر همگان روشن است. بنابراین، تقویت مطبوعات آزاد یکی از گام‌های مهم در راه رسیدن به حکمرانی خوب به شمار می‌آید. البته باید به این نکته مهم توجه کرد که مطبوعات و رسانه‌ها به مثابه ابزاری برای سوءاستفاده بیگانگان به کار گرفته نشوند و در این زمینه باید راهکارهای نظارتی و کنترل بر رسانه‌ها را در نظر گرفت (آرایی، ۱۳۸۸: ۲۴ - ۲۶).

به‌رغم همه جوانب احتیاط، که در انتشار آرای قضایی باید رعایت شود، این ابزار مهم نباید از چرخه سازکارهای ضد فساد خارج شود. رسانه به طور عام و روزنامه‌ها و نشریات و مجلات تخصصی به طور خاص ابزارهای موفق مبارزه با فساد در دنیا محسوب می‌شوند. آمار نشان

می‌دهد قابل اعتمادترین نهادها برای مردم رسانه‌ها هستند (حسین‌خان، ۱۳۸۸: ۲۴۰). برای اینکه صدای ضعفا توسط مسئولان، خاصه در قوه قضاییه، شنیده شود «رسانه» با عملکردی صحیح بهترین نقش را می‌تواند ایفا کند. اعتقاد کلی بر این است که ایجاد امکان نظارت عمومی بهترین راه در مقابله با سوءاستفاده از اختیارات قضات است. از آنجا که افراد کمی ممکن است در جامعه وقت یا تمایل داشته باشند که شخصاً در دادگاه حاضر شوند، اصل عدالت علنی ایجاب می‌کند به مطبوعات یا نشریات تخصصی حقوقی اجازه داده شود به جای مردم حاضر شوند و از آنچه در دادگاه‌ها می‌گذرد گزارش بگیرند. بر اساس این اصل است که دادگاه‌ها، به تشخیص قاضی، به آن‌ها حق دسترسی به سوابق و مدارک موجود در دادگاه را می‌دهند. در ارتباط با پوشش خبری دادگاه‌ها، قوانین محلی باید قویاً از اصل «عدالت علنی» پاسداری کنند. بر اساس این اصل، «عدالت مادامی که رؤیت نشود محقق نشده است» (Robertson QC, Geoffrey, 2007: 108). آرا و همچنین دفاعیات طرفین باید بدون ذکر نام در معرض دید عموم قرار گیرد. ریاست قوه قضاییه باید گزارش سالیانه‌ای از عملکرد دادگاه‌ها را از طریق رسانه به مردم ارائه دهد. سازمان‌های حقوق بشری و نهادهای مشارکت مدنی، از جمله کانون وکلا، می‌توانند بررسی انتقادی فساد قضایی را عهده‌دار شوند و قوانین نباید روزنامه‌نگاران حامی منافع ملت را از ادامه راه ناامید کنند (Robertson QC, Geoffrey, 2007: 108).

نتیجه‌گیری

قوه قضاییه، که ضامن سلامت و توسعه عدالت و امنیت در جامعه است، در عین حال یکی از مستعدترین دستگاه‌ها برای فساد است. چون به سبب مسئولیت عدالت‌ورزی در جامعه به بسیاری از اسرار محرمانه شهروندان و اطلاعات مخفیانه مسئولان دسترسی دارد. بدین رهگذر نهاد قضایی در هر جامعه بیش از هر نهاد دیگری باید دارای شفافیت و قاطعیت باشد تا پناهگاه اعتماد همگان قرار گیرد. چون هر نحو وجود شکاف میان قوه قضاییه و مردم نتایج زیان‌باری به دنبال خواهد داشت و به نظر می‌رسد مهم‌ترین آن شکل‌گیری بی‌اعتمادی به این قوه و در نهایت کلیت حاکمیت خواهد بود. از این رو برای طراحی راهبردهای بازدارندگی فساد در قوه قضاییه شناسایی و ارزیابی عواملی که احتمال فسادزایی بیشتری در اثر کژکارکردی آن‌ها وجود دارد از اهمیت بسزایی برخوردار خواهد بود که پژوهشگران در پژوهش حاضر با تمرکز و بررسی روش‌های جدید درصدد تبیین و تحریر نقش شفافیت در امر حاضر و متعاقب آن ارائه راهکارهای بازدارنده بودند.

در این پژوهش، پس از بررسی تعاریف مختلف از شفافیت و ارائه تعریف مختار از آن، در دو حوزه اداری و قضایی، قوه قضاییه بررسی شد که راهکارهایی به شرح ذیل برای تضمین

اجرای آن در دستگاه قضا در جهت مبارزه با فساد ارائه می‌شود:

۱. راه‌اندازی سامانه جامع تشریح روند اقدامات قضایی: راه‌اندازی این سامانه، که اولین مراحل تا انتهای صدور حکم قطعی را دربرمی‌گیرد- اعم از مدارک مورد نیاز و بایدها و نیایدها از تحویل تلفن همراه با امکان جستار در شعب دادگاه‌ها و دادرهای کشور در این سامانه و توضیح رجوع به طبقه فلان از ساختمان اداری و ... گامی مهم در جهت ساده‌سازی فرایند اداری و شفافیت محسوب می‌شود.
۲. انتشار مشروح مذاکرات و نظرات استدلالی قضات در پرونده‌های مهم: یک راه مهم برای ایجاد شناخت در زمینه عملکرد دادگاه‌ها و همچنین تقویت اعتماد شهروندان به نهادهای قضایی شفافیت مذاکرات و استدالات قضایی برای پیشگیری از فساد است.
۳. شفاف‌سازی فرایندهای انتصاب قضات: مهم است که انتصابات به صورت شفاف و بر اساس شایستگی و الزامات مربوط به صلاحیت‌های علمی و اخلاقی باشد. چون اعتماد مردم را به قضات دستگاه قضایی بیشتر می‌کند.
۴. عمومی ساختن مراحل نظارت و پی‌گیری دادرسی و مجازات از طرق رسانه‌های عمومی: رسانه به طور عام و روزنامه‌ها و نشریات و مجلات تخصصی به طور خاص از ابزارهای موفق مبارزه با فساد از رهگذر شفافیت در دنیا محسوب می‌شوند.
۵. انتشار آزاد آرای قضایی توسط قوه قضاییه: با ایجاد یک پلتفرم جامع همه پرونده‌های قضایی مورد رسیدگی را، با حفظ محرمانگی حقوق خصوصی افراد، به صورت آزاد و رایگان در دسترس افکار عمومی قرار گیرد.
۶. اجرای قوانین حوزه شفافیت: جمهوری اسلامی ایران قوانین و مقررات متعددی در زمینه شفافیت قضایی دارد که بخشی از آن در وظایف و اختیارات قوه قضاییه تعریف شده است. بایسته است این قوه در خصوص اجرای این قوانین گزارش منظم ارائه دهد.
۷. افزایش مهارت رسانه‌ها در تقویت شفافیت: گرچه نشریات و رسانه‌ها اغلب به دلیل انعکاس هیجانی پرونده‌های حقوقی مورد انتقاد قرار می‌گیرند، با فراهم کردن آموزش حقوقی لازم در این زمینه با هدف افزایش مهارت در کشف نقایص نظام حقوقی یا وقایع مربوط به ارتشا و فساد بی‌تردید می‌توان این نقیصه را برطرف ساخت.
۸. ارائه گزارش دوره‌ای عملکرد مسئولان قضایی: رئیس قوه قضاییه و مسئولان قضایی باید با ارائه گزارش عملکرد خود به صورت زمان‌بند در مقابل همگان خود را پاسخگو بدانند و به اقناع افکار عمومی بپردازند.
۹. قانون‌گذاری جهت ثبت اعتراضات در ارتباط با غیر علنی بودن دادرسی: بر اساس قانون

بسیاری از تصمیمات قضات قابل اعتراض و تجدیدنظرخواهی است. اما در خصوص تصمیم دادگاه مبنی بر غیر علنی برگزار کردن جلسه دادرسی چنین راهکاری پیش‌بینی نشده است. بنابراین لازم است قانون‌گذار در ارتباط با این مهم نیز به وضع قانون با رویکرد تقویت شفافیت بپردازد تا از سوءاستفاده‌های احتمالی مجری قانون و تضییع حقوق مردم جلوگیری شود.

یادداشت‌ها

1. Transparency.

۲. شفافیت به معنای عام این تقسیم مبتنی بر جهت عام خاص.
۳. مقدمه لازم برای اخذ مشورت از مردم شفافیت و حق بر اطلاع داشتن است. به عبارت دیگر تا مردم درباره مسئله‌ای اطلاع نداشته باشند امکان ارائه مشورت را نخواهند داشت.
۴. «حق شما بر من این است که امری را از شما پنهان ندارم، مگر مواردی که مربوط به اسرار جنگ است.» (دشتی، ۱۳۸۴: ۴۰۱).
۵. هرگاه مفاد و مضمون تعهد مقتضی آن باشد که متعهد فقط باید همه تلاش و سعی خود را در زمینه مراقبت از موضوع مصروف کند یا همه توانایی خود را در جهت رساندن به هدف به کار گیرد «تعهد به وسیله» نامیده می‌شود؛ هرچند ممکن است مقصود نهایی که حصول نتیجه‌ای معین است حاصل نشود. گفته می‌شود چنین تعهدی تعهد به مراقبت یا مواظبت یا وسیله است (کاتوزیان، ۱۳۷۴: ۵۴).
۶. بند ۱۲ سیاست‌های کلی قضایی ابلاغی ۱۳۸۱/۰۷/۲۸ مقام معظم رهبری: «تأمین نیازهای قوه قضاییه در زمینه‌های مالی، تشکیلاتی، و استخدامی با توجه به اصول ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۵۸ و ۱۵۹ قانون اساسی».
۷. بند ۸ سیاست کلی قضایی پنج‌ساله ابلاغی ۱۳۸۸/۰۹/۰۲: «ضرورت تأمین بودجه متناسب با وظایف و مأموریت‌های محوله خصوصاً در اجرای برنامه‌های جهشی با زمان‌بندی مناسب».
۸. ماده ۱۱۹ قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه کشور: «دولت موظف است در طول سنوات اجرای قانون برنامه حداقل دو و نهم درصد (۲/۹٪) از منابع بودجه عمومی دولت را برای اجرای تکالیف و برنامه‌های قوه قضاییه و سازمان‌های وابسته در بودجه‌های سنواتی پیش‌بینی و تأمین نماید».
۹. ابلاغ ۱۴۰۱/۰۶/۲۰ مقام معظم رهبری.
۱۰. مشکلات و چالش‌های دستگاه قضایی (گزیده بیانات آیت‌الله هاشمی شاهرودی، رییس وقت قوه قضاییه)، صفحه ۸۵، سخنرانی در مراسم تحلیف کارآموزان قضایی به تاریخ ۱۳۸۲/۰۵/۰۸.
۱۱. همان، صفحه ۹۰.
۱۲. اصل ۱۶۸ قانون اساسی: «رسیدگی به جرایم سیاسی و مطبوعاتی علنی است و با حضور هیئت منصفه در محاکم دادگستری صورت می‌گیرد». ماده ۳۰۵ قانون آیین دادرسی کیفری: «به جرایم سیاسی و مطبوعاتی با رعایت ماده ۳۵۲ این قانون به طور علنی در دادگاه کیفری یک مرکز استان محل وقوع جرم با حضور هیئت منصفه رسیدگی می‌شود».
۱۳. ... ماده ۳۵۲. محاکمات دادگاه علنی است، مگر در جرایم قابل گذشت که طرفین یا شاکی غیر علنی بودن محاکمه را درخواست کنند. همچنین دادگاه پس از اظهار عقیده دادستان قرار غیر علنی بودن محاکم را در موارد

زیر صادر می‌کند: الف) امور خانوادگی و جرایمی که منافی عفت یا خلاف اخلاق حسنه است؛ ب) علنی بودن محل امنیت عمومی یا احساسات مذهبی یا قومی باشد. تبصره- منظور از علنی بودن محاکمه عدم ایجاد مانع برای حضور افراد در جلسات رسیدگی است.

۱۴. ... ماده ۳۵۳. انتشار جریان رسیدگی و گزارش پرونده که متضمن بیان مشخصات شاکی و متهم و هویت فردی یا موقعیت اداری و اجتماعی آنان نباشد در رسانه‌ها مجاز است. بیان مفاد حکم قطعی و مشخصات محکوم علیه فقط در موارد مقرر در قانون امکان پذیر است. تخلف از مفاد این ماده در حکم افترا است. تبصره ۱. هر گونه عکس برداری یا تصویربرداری یا ضبط صدا از جلسه دادگاه ممنوع است. اما رئیس دادگاه می‌تواند دستور دهد تمام یا بخشی از محاکمات تحت نظارت او به صورت صوتی یا تصویری ضبط شود. تبصره ۲. انتشار جریان رسیدگی و گزارش پرونده در محاکمات علنی که متضمن بیان مشخصات شاکی و متهم است در صورتی که به عللی از قبیل خدشه دار شدن وجدان جمعی و یا حفظ نظم عمومی جامعه ضرورت یابد، به درخواست دادستان کل کشور و موافقت رئیس قوه قضاییه، امکان پذیر است.

۱۵. روزنامه رسمی، شماره ویژه‌نامه: ۱۴۰۹، تاریخ ۱۴۰۰/۰۳/۰۲: «... ماده ۵. در غیر از موارد مندرج در مواد فوق، کلیه آرای دادگاه‌ها بدون نام و مشخصات شاکیان و متهمان و خواهان‌ها و خواندگان با حفظ حریم خصوصی اشخاص، به نحوی که محتوای رأی منتشر شده موجب شناخته شدن هویت اصحاب دعوی نگردد، جهت نقد و بررسی توسط حقوقدان‌ها و آحاد جامعه منتشر خواهد شد؛ مگر اینکه حسب مورد به تشخیص قاضی اجرای احکام یا قاضی صادرکننده انتشار آن‌ها خلاف عفت عمومی یا امنیت ملی باشد».

16. <https://ara.jri.ac.ir/>

۱۷. خبرگزاری ایرنا به نقل از وزیر دادگستری: «تعداد ۱۳ میلیون و ۵۶۳ هزار فقره پرونده در یک سال اخیر (۱۴۰۱) به دادگستری‌های کل کشور وارد شده است: <https://www.irna.ir/news/83369082>».

۱۸. ماده ۴۰۰: «محاکمات دادگاه کیفری یک ضبط صوتی و در صورت تشخیص دادگاه ضبط تصویری نیز می‌شود. انتشار آن‌ها ممنوع و استفاده از آن‌ها نیز منوط به اجازه دادگاه است».

۱۹. این شفافیت و ساده‌سازی فرایندی باید با تطبیق بر جهات امنیتی باشد. جزء اصیل شفافیت ساده‌سازی است که باید انجام شود. اما قسمت دیگر هم، که باید مطمح نظر قرار گیرد، تأمین جهات امنیتی موضوع است. چون در خصوص بعضی از شعب و سمت‌های قضایی و اداری ملاحظاتی باید لحاظ شود که امکان عرضه نام و ... آن‌ها به لحاظ امنیتی در سامانه‌ای با دسترسی عمومی امکان پذیر نیست. البته باید در نظر داشت که شفافیت و ساده‌سازی منافاتی با رعایت جهات ایمنی نخواهد داشت.

۲۰. برای این سامانه اصول نظارتی قوی از ساخت فنی تا محتوایی و وجود مکانیسم بهبود داده‌ها و به‌روزرسانی و وضوح اطلاعات و تفکیک و دسته‌بندی آن‌ها باید تأمین شود (Dawes, 2010).

منابع

الف) کتاب‌ها

- انصاری، ب. (۱۳۸۷). *آزادی اطلاعات*. تهران: دادگستر.
- آذرنوش، آ. (۱۳۸۶). *فرهنگ معاصر عربی-فارسی*. تهران: پروین، خ. (۱۳۹۳). *مبانی حقوق عمومی*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها.
- جاوید، م. ج. (۱۳۸۸). *نظریه نسبیت در حقوق شهروندی. تحلیلی مبتنی بر اطلاق در حقوق طبیعی*. انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.
- دشتی، م. (۱۳۸۴). *ترجمه نهج البلاغه حضرت امیرالمومنین (ع)*. چاپ اسوه. ناشر: دفتر نظارت و بازرسی انتخابات استان قم.
- سازمان شفافیت بین‌الملل. (۱۳۹۵). *فساد در نظام‌های قضایی*. گزارش سازمان شفافیت بین‌الملل در سال ۲۰۰۷. مترجم: لیلی منفرد. مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضاییه.
- شریعتی، س. (۱۳۸۴). *حقوق ملت و دولت در قانون اساسی*. تهران: کانون اندیشه جوان.
- شیداایان، م و همکاران. (۱۳۹۸). *بررسی نقش شفافیت قوه قضاییه در توسعه سرمایه اجتماعی ایران*. دومین همایش ملی سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار.
- طباطبایی مؤتمنی، م. (۱۳۹۴). *آزادی‌های عمومی و حقوق بشر*. تهران: دانشگاه تهران.
- عمیدزنجانی، ع. ع. (۱۳۸۴). *فقه سیاسی*. تهران: امیرکبیر.
- کاتوزیان، ن. (۱۳۷۴). *حقوق مدنی. نظریه عمومی تعهدات*. تهران: یلدا.
- هاشمی‌شاهرودی، س. م. (۱۳۹۵). *مشکلات و چالش‌های دستگاه قضایی (گزیده بیانات)*. انتشارات بنیاد فقه و معارف اهل‌البیت (ع).

ب) مقالات

- ابراهیمی، ش. و صفایی‌آتشگاه، ح. (۱۳۹۴). «رویکرد قانون‌گذار به پیشگیری از جرم در قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد». *حقوق کیفری*. ۶ (۲)، ۸۶ - ۱۰۱.

- ارسطا، م. ج. (۱۳۸۰). «کندوکاوی در جایگاه حقوقی سیاست‌های کلی نظام». راهبرد. (۲۰)، ۵۴ - ۷۱.
- الوانی، س. م. و دانایی‌فرد، ح. (۱۳۸۰). «مدیریت دولتی و اعتماد عمومی». دانش مدیریت. ۵۵، ۲۴۵ - ۲۸۳.
- الوانی، س. م. و سیدنقوی، م. ع. (۱۳۹۲). «سرمایه اجتماعی، مفاهیم، و نظریه‌ها». مطالعات مدیریت. (۳۳ و ۳۴)، ۱ - ۲۹.
- انصاری، ب. (۱۳۹۰). «مطالعه تطبیقی حق دسترسی رسانه‌ها به دادرسی‌ها و اطلاعات قضایی». پژوهش حقوق. (۳۵)، ۶۹ - ۸۳.
- ایزدبخش، ح. (۱۳۹۷). «بالانشینی شفافیت»، تأملات رشد، (۲)، ۱ - ۱۸.
- بیانی، غ. ح. و همکاران. (۱۳۹۵). «شفافیت رسانه‌ای در مقابله با فساد و جرم سازمان‌یافته». رسانه. ۲۷ (۴)، ۳۴۵ - ۳۶۵.
- پروین، خ. و فیروزی، م. (۱۴۰۱). «شفافیت در امور عمومی به مثابه راهکار جلب اعتماد عمومی با تأکید بر نظام حقوقی ایران». مطالعات حقوق عمومی. (۲)، ۵۲ - ۵۹۷ - ۶۱۶.
- جاوید، م. ج. و شاهمرادی، ع. (۱۳۹۴). «تعهد رسانه در قبال شفافیت قضایی». پژوهش حقوق عمومی. (۴۷)، ۶۵ - ۸۳.
- حسین‌خان، م. (۱۳۸۸). «حکمرانی خوب و سیاست‌های مبارزه با فساد در کشورهای درحال توسعه»، مترجم: شعبان نجف‌پور و محمدجواد حق‌شناس. دانش ارزیابی. (۲)، ۶۷ - ۸۴.
- حسینی، س. ح. و ملازمیان. م. م. (۱۳۹۴). «بررسی تطبیقی پیشگیری وضعی از جرم ارتشا در حقوق ایران و کنوانسیون مریدا». حقوق کیفری. (۱)، ۶ - ۱۲۹ - ۱۷۰.
- خندان، عباس. (۱۳۹۵). «فساد سیاسی و اداری: تأثیرات متقابل و نقش عوامل اجتماعی». اقتصاد مقداری (بررسی‌های اقتصادی سابق). ۱۳ (۴).
- درویش، ح. و عظیمی زاچکانی، ف. (۱۳۹۵). «بررسی تأثیر شفافیت سازمانی بر کاهش فساد اداری با میانجی‌گری اعتماد سازمانی (مطالعه موردی: کارکنان بیمارستان پانزده خرداد ورامین)». مدیریت دولتی. (۱)، ۸ - ۹۷ - ۱۲۳.

سلمان پور، ع. و هادی تبار، ا. (۱۳۹۳). «سیاست جنایی تقنینی ایران در پذیرش الزامات پیشگیرانه کوانسیون مریدا». *سیاست جهانی*. ۳ (۱)، ۳۸ - ۵۹.

طجرلو، ر. و همکاران. (۱۴۰۰). «مطالعه تطبیقی سازکارهای تضمین شفافیت در شرکت‌های دولتی». *پژوهش‌های نوین حقوق اداری*. ۴ (۱۰)، ۲۳۵ - ۲۶۰.

عبدالحسین زاده، م. و ثنائی، م. (۱۳۹۴). «توانمندسازی خط‌مشی‌های عمومی با رویکرد شفافیت و مشارکت». *نخستین کنفرانس ملی مدیریت دولتی ایران، خط‌مشی‌گذاری دولتی*. ۱ - ۱۶.

کشتگر، ا. و همکاران. (۱۴۰۱). «بازخوانی امکان استقلال بودجه‌ای قوه قضاییه در چارچوب نظام حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران». *دانش حقوق عمومی*. ۱۱ (۳۶)، ۱ - ۲۲.

محمدی احمدآبادی، ح.، برزگر خسروی، م. (۱۴۰۰). «امکان‌سنجی حقوقی شفافیت آرای نمایندگان». *دانش حقوق عمومی*. ۱۱ (۳۸)، ۲۷ - ۵۸.

هداوند، م. و یحیی‌زاده، ج. (۱۴۰۰). «شفافیت اداره و مبانی و منابع موجه‌ساز تحدید آن (مطالعه موردی: قانون دولت زیر نور خورشید، ایالات متحده آمریکا)». *پژوهش‌های نوین حقوق اداری*. ۴ (۱۱)، ۱۶۹ - ۱۹۰.

ج) گزارش

آرایی، و. (۱۳۸۸). «حکمرانی خوب به مثابه آرمان نظارت و ارزیابی»، معاونت برنامه‌ریزی و مدیریت منابع مرکز پژوهش و برنامه‌ریزی سازمان بازرسی کل کشور. گزارش پژوهشی. سال ۲، شماره ۶.

لانگست، پ. و همکاران. (۲۰۰۴). «برنامه‌های جهانی مبارزه با فساد»، مترجم: امیرحسین جلالی فراهانی و حمید بهره‌مند. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

References

A) Book

- Ansari, B. (2007). *Freedom of Information*. Tehran: Justice Press. first edition
- Azarnoush, A. (2006). *Contemporary Arabic-Persian Culture*. Tehran.
- Parveen, Kh. (2013). *Basics of Public Law*. Tehran: Organization for the Study and Compilation of University Humanities Books.

- Javaid, M. J. (2008). *The theory of relativity in citizenship rights*, an analysis based on application in natural rights. Tehran University Faculty of Law and Political Science publications. First edition.
- Dashti, M. (2004). *translation of Nahj al-Balaghah of Hazrat Amir al-Mominin (AS)*. Eswah Publishing House. Publisher: Office of Election Supervision and Inspection of Qom Province.
- International Transparency Organization. (2015). *Corruption in judicial systems*, a report by Transparency International in 2007. translator: Lili Monfared. Judiciary Press and Publications Center.
- Shariati, S. (2004). *Rights of the Nation and the State in the Constitution of Tehran*. published by the Young Thought Center
- Shidaian, M. et al. (2018). *Investigating the role of judicial transparency in the development of social capital in Iran*. Publisher: Second National Conference on Social Capital and Sustainable Development.
- Tabatabai Motamani, M. (2014). *public freedoms and human rights*. Tehran: University of Tehran
- Omid Zanjani, A. A. (1384). *Political Jurisprudence*, Tehran, Amir Kabir Publications, Volume 7
- Katouzian, N. (1374). *Civil Rights, General Theory of Obligations*. Tehran: Yalda Publishing Institute. first edition.
- Hashemi Shahroudi, S. M. (2015). *problems and challenges of the judicial system* (selection of statements). Publications of Ahl al-Bayt Fiqh and Education Foundation, first edition.

B) Article

- Ebrahimi, Sh., Safai Atashgah, H. (2014). Approach of Legislature to Crime Prevention in Promoting Administrative Integrity and Combating Corruption Act, *Criminal Law Research Biannual Journal*. 6(2), 101-86
- Arista, M. J. (2008). Kandokavi dar Jaygahe Hoghoghi Siasat'haye Koli Nezam. *Strategy Magazine*, (20), 54-71. (in Persian)
- Alwani, S. M., Danaeifard, H. (2010). Modiriati Dolati va Etemad Omoomi, *Fazilnameh Danesh Management*. (55), 245-283. (in Persian)
- Alwani, S. M., Seyednaqvi M. A. (2012). Sarmaye Ejtamee, Mafahim va Nazariyeha, *Scholarly Journal Management System*. (33 and 34), 1-29. (in Persian)
- Ansari, B. (2018). Comparative Study of the Media Acces to Judicial Proceeding and Information, *Public Law Research*. (35), 69-83
- Izadbakhsh, H. (2017). The Rise of Transparency. *Tamlat Rushd Magazine*, (2), 1-18

- Bayani, Gh. H., et al. (2016). media transparency in dealing with corruption and organized crime, *Media magazine*. 27 (4), 345-365
- Parveen, Kh., Firouzi, M. (1401). Transparency in Public Affairs as a Means of Gaining Public Trust with Emphasis on Iran's Legal System, *Public Law Studies Quarterly* 52 (2), 616-597
- Javed, M. J., Shahmoradi, E. (2014). The Role of Media in Judicial Transparency, *Public Law Research Quarterly*. (47), 65-83.
- Hossein Khan, M. (2008). good governance and anti-corruption policies in developing countries, translated by Shaaban Najafpour, Mohammad Javad Haqshanas, *Danesh Evaluat publication*. (2), 67-84
- Hosseini, S. H., Lebetian, M. M. (2014). Comparative study of state prevention of the crime of bribery in Iranian law and the Merida Convention, *Criminal Law Research Journal*. 6(1), 170-129
- Khandan, A. (2016). Political and Bureaucratic Corruption: Interrelation and the role of social factors. *Quarterly Journal of Quantitative Economics(former economic reviews)*. 13(4).
- Darvish, H., Azimi Zachkani, F. (2016). The effect on reducing corruption organization Transparency mediated by organizational trust studied Khordad hospital staff Varamin., *Journal of Public Administration, Faculty of Management*. 8 (1) , 97-123
- Salmanpour, A., Hadi-Tabar, I. (2013). Legislative Criminal Policy of Iran in Accepting Preventive Requirements of the Merida. *World Politics, a Quarterly Journal*. 3(1), 38-59
- Tajarlo, R. & others. (1400). A comparative study of transparency assurance mechanisms in state-owned enterprises, *Journal of Modern Research on Administrative Law*. 4 (10), 235-260.
- Abdul Hosseinzadeh, M., Sanai, M. (2014). Empowering public policies with the approach of transparency and participation, *the first national conference on public administration of Iran, public policy making*, University of Tehran, Faculty of Management. 16-1.
- Keshtgar, A. & others. (1401). Re-reading the Feasibility of “The Judiciary’s Budgetary Independence” Within the Framework of Iran’s Constitutional System, *Quarterly Journal of Public Law Knowledge*. 11 (36), 1-22.
- Mohammadi Ahmadabadi, H., Barzgar Khosravi, M. (1400). The Legal Feasibility of Lawmakers’ Voting Transparency, *Quarterly Journal of of Public Law Knowledge*. 11 (38), 27-58.
- Hedavand, M., Yahiizadeh, J. (1400). Transparency of Administration and its Justifying Principles and Resources; A Case Study of the United States

Government under Sunshine Act. *Journal of Modern Research on Administrative Law*. 4(11), 169-190.

Bassey, E. E. (2009), *Freedom of Information as the Oxygen of Democracy: a Case Study on Nigeria*, Thesis CEUeTD Collection.

Garner, B. (2014), *black laws dictionary*. Tehran: Jungle.

Dawes, S., Pardo, T., & Cresswell, A. (2004). Designing electronic government information access programs: A holistic approach. *Government Information Quarterly*. 21(1), 3-23.

Lund, J., McLuckie, J. (2007). Labor organization financial transparency and accountability: A comparative analysis. *Labor Law Journal*. 58(4), 251-266.

Robertson QC, G. (2007). *The Media and Judicial Corruption*, in: *Global Corruption Report, Transparency International*, Cambridge University Press

Dawes, S. S. (2010). Information policy meta-principles: stewardship and usefulness. In *System Sciences (HICSS). 2010 43rd Hawaii International Conference on*. 1-10. IEEE

C) Report

Araei, V. (2008). *"Good governance as the goal of monitoring and evaluation"*. Vice President of Planning and Resource Management of the Research and Planning Center of the General Inspection Organization. research report of the second year. number six

Longest, P. & others. (2004). *"Global anti-corruption programs"*. translated by Amirhossein Jalali Farahani and Hamid Behramand. Tehran: Islamic Council Research Center.